

TANULMÁNYOK

Veszprém város ínségakciói az 1930-as években

NAGY BALÁZS VINCE

Bevezető

A SZEGÉNYSÉG OLYAN TÁRSADALMI JELENSÉG, amit minden ember megtapasztalhat az életében, környezetében. A szegénység olyan időszakosan vagy tartósan fennálló, hátrányos élethelyzetet jelent, amelynek anyagi és nem anyagi háttere is lehet. Szegénynek nevezhetünk egy személyt, közösséget és társadalmi csoportot is. Az, hogy kit, milyen körülmények között és miért tartunk szegénynek mindig viszonylagos. A szegénység nem egyértelműen leírható jelenség.

A második világháború után Magyarországon tudományos értelemben a szakirodalom nem a szegény kifejezést használta, hanem többszörösen hátrányos helyzetről, illetve deprivációról¹ beszélt. A szegénység fogalmának nincs mindenki számára elfogadott, örök érvényű definíciója. A szegénység fogalma a tudományos életben is többféle tartalommal bír, különböző kritériumrendszer² szükséges a mérhető adatok vizsgálatához.

A szegénység olyan relatív valóság, amely meghatározásában, értelmezésében a társadalmi kultúra, vallási meggyőződés, korok, életminőség, gazdasági jólét mind meghatározó. A mai világban szegénynek mondunk olyan családokat, akik nem tudnak mindennap meleg ételhez jutni, akik otthontalanok, de olyanokat is, akik háztartásában televízió, mosógép, mobiltelefon is megtalálható, akik mindennap több ezer forintból be tudnak vásárolni, és olyan kiadásokat is megengedhetnek maguknak, ami nem a közvetlen létfenntartásukhoz szükséges. A mai magyar társadalomban nem

---

¹ Depriváció: valamitől való megfosztottság. Az egyén, a család, a közösség olyan javakat nélkülöz, amely a társadalom többségének a rendelkezésére áll, vagy aminek elérése mindenki számára kívánatos lenne.

² A kritériumrendszer alapvető tényezői lehetnek: jövedelem és fogyasztási szint, nem pénzbeli jövedelem, szociális segély igénylése, lakhatási viszonyok, alacsony iskolai végzettség, műveltségi szint, munkakörülmények, tartós betegség, rokkantság. BALOGH–EBNER 2018. 278–279.

ugyanazt jelenti a szegénység, mint az előző századokban, a világháborúk után, vagy a nagy gazdasági világválságot követő években.

A szegénység fogalma mögött nem csak negatív jelentéstartalom áll. Sok vallási közösségben a szegénység egy pozitív dolog, egy érték, ami szeretetből gyökerező aktivitásra indít, és interaktivitást hoz létre. Ez az aktivitás nem csak annak jelent pozitív dolgot, akinek segít valaki, hanem annak is, aki azt a személyek közötti interakciót elindította.

A szegénység társadalmi vizsgálatát egy területileg behatárolt, meghatározott társadalmi csoport kijelölése alapján lehet elkezdni. A szegénység több olyan társadalmi akciót kezdeményezhet, amely alapja a szolidaritás, illetve a közösségek segítése.

Az 1929-ben történt nagy gazdasági világválság hatásai Magyarországon is érvényesültek. A magyar társadalomban létező szegénység olyan hullámot vetett, ami elindított egy összefogást, amelyet a szociális gondoskodás, egymásért érzett felelősség, a szolidaritás mozgatott. Ennek a társadalmi akciónak többen az élére álltak, így az ország vezetése, a városi előljárók, a vallási közösségek is hathatós segítséget kínáltak a krízishelyzetben.

Ebben a tanulmányban Veszprém város 1930-as éveinek – a gazdasági válság hatására megerősödő – szegénységét, és az erre adott társadalmi válaszait vizsgálom. A város lakóinak, a város különböző társadalmi rétegeinek összefogását, a szegénység problémáira adott megoldásait mutatom be.

Honvéd utca, Veszprém 1930-as évek.

*Forrás: MNL VeML, XV.81.a Veszprémi Kaleidoszkóp,
készítette: Takács János.*

A gazdasági világválság és hatásai Magyarországon

1929 októberében a New York-i tőzsde összeomlásával tört ki a nagy gazdasági világválság. Az első világháború befejezésével a gazdasági, az anyagi és emberi erőforrások kimerülése, a fedezet nélküli pénzkibocsátás és a kereskedelmi kapcsolatok leépülése az egész világra kiterjedő gazdasági válsághoz vezetett. Ennek következtében jelentős mértékben megnőtt az infláció és a munkanélküliség, valamint a közszükségleti cikkek hiánya. A világháború utáni békeszerződések nehezítették a talpra állást, a világpiacon jelentős mértékben beszűkült. A háború okozta károkat Németországnak és szövetségeseinek kellett megfizetnie.³

Magyarország helyzete az 1920-as évek végére stabilizálódott, új növekedési pályára állt az első világháború és Trianon megrázkódtatásai után.⁴ Ehhez a háttérrel az időszakban jellemző világgazdasági konjunktúra teremtette meg, amely a magyar termékek számára kedvező értékesítési lehetőségeket nyújtott külföldön, szükségleteit is viszonylag könnyen be tudta szerezni az ország, illetve a kedvező külföldi hitelek is elősegítették a gazdasági fellendülést. A gazdasági válság ezt az irányt csak átmenetileg vetette vissza.⁵

Az ország legjelentősebb gazdasági ágazata a mezőgazdaság volt, amely a korabeli kivitel 70%-át bonyolította. Ezért is igen érzékenyen érintette a gazdaságot a megváltozott külkereskedelmi helyzet mellett a Magyarországon különösen nagyra nyíló agrárállomány.⁶ Mivel a válság túlermelési válság volt, a világpiacon összehúzódnását okozta, nehéz volt értékesíteni a magyar gabonát és lisztet, amit Magyarország legfőbb külkereskedelmi partnereinek⁷ felerősödő protekcionizmusa csak tovább nehezített. A túlermelési válság a mezőgazdaságban mindig árcsökkenést eredményez. A válság a magyarországi búza átlagárakat 1934 elejére mélypontra süllyesztette,⁸ ami az egész világon példátlanul számított.⁹

A válság alatt a mezőgazdasági termelők rendkívüli mértékben eladósodtak. Az állam különféle módokon segítette őket. Külön alapot hoztak létre a mezőgazdaság

³ SALAMON 2011. 978.

⁴ Az új növekedési pálya három pillérré épült: 1. restriktív intézkedések (adóemelések, elbocsátások, fizetéscsökkentések), 2. nagyobb összegű külföldi kölcsön felvétele 1924-ben, 3. új vámpolitikák 1925-től. Lásd: ROMSICS 2017. 407.

⁵ ROMSICS 2017. 407.

⁶ Az agrárállomány az az agrártermelők számára kedvezőtlen helyzet, amikor egy közös bázishoz viszonyítva az ipari árszínvonal gyorsabb ütemben nő, mint a mezőgazdasági. Ebben a helyzetben az ipari és mezőgazdasági cserearányok a mezőgazdaság szempontjából kedvezőtlenül alakulnak.

⁷ Ausztria, Csehszlovákia, Olaszország, Németország.

⁸ A magyarországi búza az 1928-as 30 pengő/mázsa átlagárról 10 pengő/mázsa átlagárra csökkent.

⁹ ROMSICS 2010a. 161–167. Lásd: BÓDY 2013. 27–28.

támogatására, amelyből finanszírozták többek között az ún. boletta-rendszert,¹⁰ a vasúti fuvarkedvezményeket, a termelési eszközök árának csökkenését, az értékesítési támogatásokat. 1932-től gazdaságvédelmi intézkedéseket hozott a kormány, amelyek megtiltották a gazdák földjeinek elárverezését, illetve átütemezhették bankhiteleiket, törlesztéseiket alacsony kamatokkal hosszabb futamidőre kellett teljesíteniük.¹¹

A túlermelési válság az iparban kibocsátáscsökkenést okozott. A gyáripari termelés az 1929. évhez képest 1932-re 24%-os visszaesést mutatott. A vas- és acélgyártás, a bányászat (szénbányászat kivételével), a kohóipar, a gépgyártás, valamint a faipar szenvedte el a legnagyobb termeléscsökkenést. A mindennapi, nélkülözhetetlen cikkek termelése csak kisebb mértékben csökkent, a textilipar, bőripar, papíripar, vegyipar, villamossági ipar és a konzervipar pedig növelni is tudta kibocsátását, míg a gépgyártás, építőipar termelése a felére csökkent.¹²

Magyarország eladósodási folyamata 1926-tól megerősödött, súlyos külső egyenlőségihiány jellemezte ebben az időszakban a magyar gazdaságot, amit csak újabb kül-

Honvéd utca, Veszprém 1930-as évek.

Forrás: MNL VeML, XV.81.a Veszprémi Kaleidoszkóp, készítette: Takács János.

¹⁰ Ártámogatási rendszer. A gabonaneműek értékesítéséről szóló 1930. évi XXII. tc. az ún. „boletta-törvény” rendelkezése értelmében a termelő gabonájáért – elsősorban búza és rozs – mázsánként 3-6 pengő értékben gabonajegyvet (bolettát) kapott, amelyet adófizetésre használhatott, vagy – ha adóhátraléka nem volt – készpénzre válthatott. Aki külföldre szállított gabonát, az a központi gabonaértékesítési alaphól bolettája ellenében visszakapta annak árát. Lásd: ROMSICS 2010a. 167.

¹¹ BÓDY 2013. 28.

¹² BÓDY 2013. 28.

földi hitelekkel volt képes kompenzálni. A Jegybank kénytelen volt felélni arany- és devizatartalékait, mindezek mellett az első világháború után megszűnt tőkeimport tovább nehezítette hazánk helyzetét. A pénzügyi válság 1931-ben érte el az országot, amikor több nagy múltú bank is csődbe ment, hitelezéseiket felmondták, a nemzetközi pénzügyi rendszer összeomlott.¹³

Ebben a nehéz helyzetben különösképpen fontos volt a szociális gondoskodás, a társadalom összefogása a kilátástalan helyzetbe került emberek, családok megsegítésében. Az 1920 és 1944 közötti negyedszázad a modern magyar szociálpolitika születésének és kibontakozásának a hőskora lett.¹⁴ Különbséget kell tenni a szociális gondoskodás és a szociálpolitika fogalmai között. Szociálpolitikán az állami gondoskodást értjük, amely a piaci gazdaság körülményei között tűzi célul maga elé, hogy mindenki vagy a tágabb társadalmi körök hozzáférhessenek a szociális biztonság valamely formájához és mértékéhez. A magánjótékonykodás (karitás) nem tartozik a szociálpolitika fogalmi köréhez. A szociálpolitika olyan közvetlen állami beavatkozás eredménye, amely a piaci eredetű jövedelmi egyenlőtlenségek ellensúlyozását vagy tompítását célozza.¹⁵

Az állami szociálpolitika az 1920-as évektől látványos eredményeket ért el. A városi munkásság mintegy 80-90%-a részesült kötelező betegségi és baleseti biztosításban.¹⁶ 1928-ban bevezették a városi munkásság kötelező nyugellátását, amit 1937-ben a nyolcórás munkaidő és a fizetett szabadság elrendelése, majd 1938-ban a gyermeknevelési pótlék bevezetése követett. A mezőgazdasági munkásokra ezek a törvények nem vonatkoztak. A nyugdíjkorhatárt egységesen 65 évben határozták meg, és minimálisan 15 éves munkaviszonnal kellett rendelkezni ahhoz, hogy valaki nyugdíjat kapjon.¹⁷

A szegénygondozás nem tartozik a szociálpolitikához szorosan. Az 1930-as években több mint 800 társadalmi egyesület folytatott az ország területén karitatív tevékenységet. A társadalmi egyesületek mellett hatalmas részt vállaltak magukra a szegények ellátása, gondozása terén a különböző egyházi felekezetek, amelyek a felekezeti szociális gondoskodás révén hagyományosan részt vettek a szegények ellátásában.¹⁸

A válság komolyan próbára tette a szegényügy egész rendszerét. A betegség, testi vagy egyéb fogyatékoság, illetve öregség miatt keresetképtelen, és vagyontalan szegények eltartása a hozzátartozók feladta volt. Ha hozzátartozó nem volt,

¹³ BÓDY 2013. 29–30.

¹⁴ GYÁNI 2008. 11.

¹⁵ GYÁNI 2008. 13.

¹⁶ 1929-ben már közel 900.000 embernek lett biztosítása, amely szám gyakorlatilag a teljes ipari munkásság számát kitette, viszont a nagyjából 1,3 milliós mezőgazdasági munkásság ebből a szociálpolitikai rendezésből kimaradt. BALOGH–EBNER 2018, 283.

¹⁷ ROMSICS 2017. 411. Vö.: BALOGH–EBNER 2018. 283., illetve GYÁNI–KÖVÉR 1998. 365–367.

¹⁸ GYÁNI 2008. 21.

akkor a községek, városok feladata volt a segélyezés, szegényházi elhelyezés. A települések ezeket a feladatokat egyházi intézményekkel és jótékony célú egyesületekkel együtt, közösen próbálták megoldani. Sokan és sokféle módon segítettek a szegényeknek, de ez a segítség nem volt központosítva, így szerteágazó és sokszor szervezetlen volt a szegénygondozó munka.¹⁹

Az országos inségakciók egyik meghatározó, később országos szinten is mértékadónak számító, intézményi szintű, karitatív rendszere az Egre Norma volt, amely rendszer felépítése, működése a veszprémi szegényügyre is hatást gyakorolt, mintaként szolgált.²⁰ Az 1930-as évek közepén egy belügyminisztériumi rendelet kötelezővé is tette ezt a rendszert valamennyi város számára.

Veszprém város inségakciói

Az 1930-as években Veszprém város vezetése különböző módokon próbált segíteni a válság miatt nehéz helyzetbe került embereken, családokon. A kormány, a városi előljárók, az egyházi vezetők segélyeken, természetbeni és anyagi támogatásokon keresztül, valamint a helyi gazdaság megsegítése és munkahelyteremtés által próbált a nehéz helyzetbe kerül családoknak kiutat mutatni. Az országos szinten működő inségakciók²¹ is ezt a célt szolgálták, amelyhez Veszprém is csatlakozott.

A veszprémi iskolás gyermekek tejtírórai akciója

1930. február 17-én a királyi tanfelügyelő és Veszprém város polgármestere felhívást, kérelmet tett közzé a város lakosaihoz, amelyben tejtírórai akciót hirdetett a város összes elemi és középiskolájában. A város vezetésének az volt a terve, hogy az akcióban napi 8 fillér befizetése ellenében minden nap 2 dl tejet biztosítson a városban tanuló gyermekek részére. Az akcióhoz több mint 1000 iskolás gyermek szülei csatlakoztak előfizetésükkel. A városban közel 500 tanuló van a szülei nem tudták meghozni ezt az anyagi áldozatot. A város vezetése ezért a lakosságot arra kérte, hogy aki teheti

¹⁹ BÓDY 2013. 130.

²⁰ P. Oslay Oswald egri ferencendi házfőnök alapította meg az Egre Norma elnevezésű szegénygondozó programot. Az Egre Norma állandó, karitatív, intézményi szintű, központosított szegénygondozás megszervezését jelentette. Négy alappillérré épült: 1. Szegénygondozó Hivatal, és a hivatal felügyelő Szegényügyi Bizottság. 2. Szegénygondozó ferences nővérek. 3. Adománygyűjtő Hölgybizottság. 4. Normák kidolgozása: mennyi só, liszt, cukor és más alapvető szükséglet kell egy szegénynek. Az Egre Norma hivatalosan 1928. január 2-án alakult meg. Lásd: KÓSZÓ 2002. Veszprém városa az Egre Norma szegénygondozó programot 1936-ban a Szociális Testvérek Társasága segítségével indította el. Lásd: MNL VeML, V.173.f

²¹ Országos inségakciók a világgazdasági válság előtt is voltak (1920–1924), a válság hatására adott egyik reakció az inségakciók újraindulása volt.

*Óvári Ferenc utca, Veszprém 1930-as évek. Forrás: MNL VeML, XV.81.a
Veszprémi Kaleidoszkóp, készítette: Takács János.*

vállalja át a szegény családok anyagi terheit, így a szegény gyermekek tejjelátását anyagiakkal, adományokkal segítse. A felhívásra sok segítség, adomány érkezett.²²

A pénzadományok a város több tanintézményéhez eljutottak, így az Irgalmasnővérek Intézete, a Református Elemi Iskola, az Állami Polgári Fiú Iskola, a Római Katolikus Elemi Fiú Iskola, a Kegyesrendi Gimnázium, az Állami Fiú Felsőkereskedelmi Iskola, az Izraelita Elemi Iskola és az Evangélikus Elemi Iskola szegény tanulói is részesülhettek a tejtízórai akcióból. A város aljegyzője²³ 1930. november 22-én 2416 pengő pénzbeli adományt számolhatott el az akció keretein belül, amelyet a veszprémi lakosok a városi pénztárba fizettek be.²⁴

1930. szeptember 15-én kezdődött el a tejkiosztási akció. Az oktatási intézményekben naponta 2 dl pasztörizált elsőrendű uradalmi tejet osztottak ki légmentesen lezárt palackban, amit délelőtt fogyaszthattak el a gyermekek. A tej szállítója Velty Miklós veszprémi földbirtokos volt, aki a 2 dl-es adagokat 10 filléres áron bocsátotta a tanulók részére. A szállító minden tizedik fizetett adag után egy ingyen adagot adott a szegény tanulók ellátására. Veszprém város képviselő-testülete a szegény tanulók tejjelátására 3000 pengőt szavazott meg.²⁵

²² MNL VeML, V.173.f

²³ Dr. Tekerés Lajos, 1921. október 27-től Veszprém város aljegyzője. Lásd: MNL VeML, V.173.b

²⁴ MNL VeML, V.173.f

²⁵ CSISZÁR 2009. 13–14.; *Veszprémi Hírlap*, 1930. szept. 14. 5.

A városi Szegényügyi Bizottság²⁶ segélyezési akciói

1930 októberében Veszprém város képviselő-testületének közgyűlése elé került egy utcarendezési terv, amelyet Bokrossy Jenő műszaki tanácsos terjesztett be a városfejlesztő bizottság elé. Dr. Berky Miklós polgármester²⁷ a város műszaki tanácsosával együtt ismertette a fejlesztési terveket a közgyűlés előtt. Két kiemelt nagy beruházás, a kórházépítés, illetve a jutasi altisztképző iskolánál meginduló építkezés mellett az Óvári és a Ranolder utcák felújítása is szerepelt az előterjesztésben. Az Óvári Ferenc utcán átmenő nagy forgalom, illetve a színház, új mozi, posta kiemelt fontosságúvá tette ezt a városi közlekedési útvonalat, így az út aszfaltozása fontos volt a város számára. Ezek a nagyobb beruházások alkalmat adtak arra, hogy a város fizetett közmunkában munkalehetőséget adhasson a város munkanélküli lakosságának.²⁸

1930. december 1-jén megkezdte működését a veszprémi népkonyha. Az első napon 102 szegény kapott meleg ételt. A népkonyha felszerelését Rott Nándor veszprémi püspök adományozta a városnak. A várostól biztosított élelmiszer-utalványokat a veszprémi Hangya üzletben válthatták be, a fához az iparostanonc iskolában, a szénhez a Berger-féle raktárban juthattak hozzá a rászorulóknak. Természetbeni járandóságra utalványt több mint ötszázan kaptak a Szegényügyi Bizottságon keresztül. A további utalványkérelmeket és a gyermekcipő igényeket is még karácsony előtt teljesítette a város a rászorulóknak.²⁹

1931. november 19-én a Szegényügyi Bizottság megbízásából levelet írt a polgármester Veszprém város lakosságához.³⁰ A városnak nagy gondot okozott a segélyezés anyagi forrásainak előteremtése, ezért minden adományt szívesen fogadott. Arra kérte a város lakosságát a polgármester, hogy aki teheti naponta vagy a hét bizonyos napjain ebédrel segítse a rászorulókat, vagy úgy, hogy ott náluk elfogyasztják az ebédet, vagy érte menne a rászoruló. A szegények részére a Szegényügyi Bizottság adott utalványt.

---

²⁶ A Szegényügyi Bizottság a különböző egyházi karitatív intézmények és jótékonykodással foglalkozó egyesületek delegáltjaiból, valamint a városi hatóság képviselőiből állt, amely központosítva rendelkezett a város, az egyház és a magánegyesületek szegénygondozásra fordítható összegeivel, illetve az erre a célra érkezett magánadományokkal. A Szegényügyi Bizottság egy szegény-katasztert fölállítva számba vette a rászorulókat, egyúttal ellenőrizte őket, környezet-tanulmányokat készített, és döntött a juttatandó segély mértékéről és formájáról. Lásd: BÓDY 2013. 130.

²⁷ Dr. Berky Miklós 1929-től Veszprém város polgármestere. Középiskolát Veszprémben, jogot Budapesten és Debrecenben végzett, ahol államtudományi doktorátust szerzett. 1913-tól az államigazgatásban dolgozott, majd 1917-től vármegyei aljegyző, két év múlva szolgabíró, 1925-ben főszolgabíró, 1935-től Veszprém vármegye alispánja lett. Lásd: VARGA 1998. 74.

²⁸ CSISZÁR 2009. 7.; *Veszprémi Hírlap*, 1930. okt. 05. 5.

²⁹ CSISZÁR 2009. 8–9.; *Veszprémvármegye*, 1930. dec. 07. 3.

³⁰ Dr. Berky Miklós, Veszprém polgármestere volt a bizottság elnöke.

A rendszer úgy működött, hogy aki segíteni akart, bejelentette a szegényügyi irodán³¹ a vállalását, és meg kellett jelölni, hogy hány főre tudnak ebédet biztosítani. Az iroda előre értesítést küldött, hogy mikor lehet igénybe venni az adományt.³²

A városi Szegényügyi Bizottság 1931. december 1-jén folytatta a város segélyezési akcióját. Újra megnyílt a veszprémi népkonyha, ahol munkaképtelen, idős szegények naponta 140 adag meleg ételhez jutottak. Ezen a napon nyílt meg a Szent Vince Egyesület napközi otthona is,³³ ahol mintegy 140 iskolás gyermek étkeztetését oldották meg.³⁴

Azoknak a családoknak, akik nem részesülhettek a népkonyhai ellátásban, 136 élelemadag (liszt, bab, burgonya, lencse, zsír) kiosztását kezdeményezte a város. Ezt a segélyezést azok kapták, akik nem tudtak dolgozni. Segítséget kaptak a várostól azok is, akik önhibájukon kívül munkanélküliek lettek, és nagyobb családjuk volt. Ők főző- és kenyérlisztet kaptak munka ellenében. A családfő és a családnak munkaképes férfi tagjai napi munkájuk után 6 kg lisztet kaptak. A lisztet a kormány biztosította, így korlátozott mennyiségben lehetett kiosztani. Mindenki annak arányában teljesíthetett napszámot és kapott lisztet, amekkora családot tartott el. A munka célja új házhelyek (Tüzér utca környéke, Temetőhegy) kialakítása volt, valamint utcarendezési feladatok. 950 napszámra lett kiadva utalvány, ami 360 munkanélküli család segélyezését jelentette. Még karácsony előtt lebonyolította a bizottság a cipő és tüzelősegély kiosztását. 150 pár gyermekcipő került kiosztásra, illetve cipőjavításra is volt lehetőség. 530 család igényelt tüzelősegélyt a várostól.³⁵

A szegénygondozás mintaértékű volt a városban. A Népjóléti Minisztérium küldött két szakembere elismeréssel nyilatkozott a veszprémi szegénygondozás megszervezéséről és irányításáról. Az 1931. decemberi, illetve az 1932. januári és februári adatok alapján 17.183 ebédet osztottak ki a veszprémi népkonyhán, 1620 ebéd adagot a Szent Vince Otthonban, 1547 adag tüzelőanyagot, 5706 adag inségbúzáat, 576 pár gyermek- és felnőttcipőt, 151 öltönyt gyermek- és felnőttruházatot, 866 pár gyermekcipőt talpaltak meg, 2963 esetben segélyeztek ezenkívül munkanélkülieket vagy munkaképteleneket.³⁶

³¹ A szegényügyi iroda a veszprémi iparostanonc-otthon emeletén működött.

³² MNL VeML, V.173.f

³³ A Szent Vince Egyesület elnöke Homoray Béla már 1928 októberében Rott Nándor veszprémi püspök ajánlásával 10 000 pengő támogatást kért Veszprém város tanácsától népkonyha és kultúrház létesítésére. A városi tanács az 1930. évi költségvetés terhére megígérte a támogatást, de később levették a napirendről, azzal indokolva, hogy a Népjóléti és Munkügyi Minisztérium egységesen, országos szinten fogja a későbbiekben rendezni. MNL VeML, V.173.b

³⁴ CSISZÁR 2009. 9.; *Veszprémi Hírlap*, 1931. dec. 06. 5.

³⁵ A tüzelőanyag a megyéspüspök és a székeskáptalan adománya volt. CSISZÁR 2009 9–10.; *Veszprémi Hírlap*, 1931. dec. 06. 5.

³⁶ CSISZÁR 2009. 10.; *Veszprémi Hírlap*, 1932. márc. 27. 6.

*Kossuth Lajos utca, Veszprém 1937. Forrás: MNL VeML, XV.81.a
Veszprémi Kaleidoszkóp, gyűjteménybe adta: Haul Balázs.*

1932 húsvét hétfőn osztották ki a városi népkonyhán az 1931/1932. évi inségakciója keretében készített utolsó ételadagokat a rászorulóknak. Veszprém város inségakciója átmenetileg befejeződött, de az inségmunkák áprilisban tovább folytatódtak. A város nagy erőfeszítéseket tett a szegények megsegítése terén, amivel sok embernek megkönnyítette a hétköznapjait a téli hónapokban. A városi inségakció lebonyolításában nagy érdemei voltak dr. Berky Miklós polgármesternek, dr. Tekerés Lajos aljegyzőnek, a Szegényügyi Bizottság vezetőjének és a szegényügyet felkaroló Doma Pál szállásmesternek.

Veszprém város polgármestere 1932. május 12-én beszámolót készített a Szegényügyi Bizottság részére az inségakció részleteiről, eredményeiről.

A polgármester javaslatára a Szegényügyi Bizottság a segélyezést a rászorulók két nagy csoportjára osztotta: a munkaképtelen szegények, illetve a munkanélküli, de dolgozni képes szegények segélyezésére. A segélyezést az alábbiak szerint szervezték meg:

1. Élelmiszercikk segély:
  - I. munkaképes szegényeknek munka ellenében liszt;
  - II. munkaképteleneknek, nőknek:
    - a. népkonyhán ebéd;
    - b. Szent Vince Társulat napközi otthonában gyermekeknek ebéd;
    - c. természetbeni élelmiszeradag.

2. Tüzelő segély
3. Ruházat:
  - a. ruhanemű, cipők kiosztása;
  - b. gyermekcipők javítása a cipőjavító műhelyben.
4. Pénzbeli segítség:
  - a. munkaképes szegény, intelligens ifjaknak szellemi szükségmunka a Városházán;
  - b. munkaképtelenek, úgynevezett szemérmes szegényeknek készpénz-segély.

A munkaképes szegény munkanélkülieknek családtagonként adták azt a liszt mennyiséget havonta, ami az államilag megállapított búzakovótából a havi 10 kg búzából kiörölve lett, vagyis 2 kg főző és 4 kg kenyérlisztet. Mindenki lehetőleg annyi napot dolgozhatott havonta, ahány családtagot el kellett tartania. Az adott napszám értéke 2, illetve 2,20 pengő között volt. Nagyszámú jelentkező volt a munkákra. A munkások dolgoztak a Tüzér utcában, a V.T.C. pálya alatti kislakásokhoz vezető serpentin elkészítésében, továbbá az Andrássy utat, a Honvéd utcát és a Komakút teret is rendezték, és sok kisebb munkájuk volt a város területén.³⁷ A segélyre a kormány 10 vagon búzát adott, így a munka december 1-től folyamatosan végezhető volt. A munkások nagy része szívesebben dolgozott volna pénzért, mivel a liszten kívül sok más dologban is hiányt szenvedtek. A lisztért való munkát sokan megalázzónak tartották.

A munkaképtelenek a népkonyhán³⁸ kaptak ebédet. Mindennap két tál ételt kaptak a rászorulóknak fél kiló kenyérral, hetenként pedig háromszor volt hús az ételben. Nagyon kedvelt, népszerű volt a népkonyha, amit az ott készült bőséges és kifogástalan, bármely polgári család asztalára méltó ebédnek köszönhetett. A népkonyhát a nőegyesületek vezették, ingyenes munkájukkal sokat segítettek a szegényeken, a városnak. A népkonyha decembertől ápriliséig működött.

Hetenként felváltva vállalták a nőegyesületek a népkonyha üzemeltetését, amely reggel nyolc órától délután egy óráig tartott, sőt sokszor az egész délután is munkával telt, mivel a másnapi főzést is elő kellett készíteni. A hölgyek maguk osztották be a napi munkát és felügyeletet, sokszor nem csak idejükkel, de saját háztartásukból felajánlott alapanyagokkal is hozzájárultak a szegények ellátásához.

A gyermekek részére a Szent Vince Társulat biztosított ebédet a napközi otthonában. Az ebéd anyagi háttérét az ínségakció és gyűjtések biztosították, valamint a társulat tagjainak ingyenes, önkéntes munkája.

³⁷ Az Andrássy út a mai Veszprémvölgyi út a Betekints-völgyben; a Honvéd utca a későbbi Rainprecht Antal utca, a mai Egyetem utca; a VTC pálya a mai Jutasi úton az Árpád-házi Szent Margit plébániatemplommal szemben volt.

³⁸ A népkonyha az Óvári Ferenc utcában, az iparostanonc-otthonban volt.

Élelmiszeradagot csak a betegek és munkaképtelenek kaptak, akik a népkonyhára nem tudtak bemenni. A nagy adag havonta 20 családnak járt: 6 kg főzőliszt, 30 kg burgonya, 2 kg bab, fél kg só, 1 kg zsír, fél kg szappan. A kis adag 160–180 családnak járt: 3 kg liszt, 15 kg burgonya, a többi azonos volt a nagy adagban kiosztottal. Ezek az adagok kevésnek bizonyultak, így a munkáért lisztet és a népkonyhát próbálta a város előnyben részesíteni a segélyezéskor.

Tüzelőként egy hónapra 200 kg fát, vagy a kapott ajándék szénből 100 kg várapalotai szenet biztosított a város, a szegényebb családoknak minden hónapban márciusig, többeknek az akció alatt a rászorultságukhoz mérten egy, két, esetleg három alkalommal. Havi átlag 500 adagot osztott szét a város. A legnagyobb kielégítetlen igény ezen a téren merült fel, mert sok szegény volt.

A ruházatnál a kiselejtezett csendőrségi ruhákat, csizmákat, a kormánytól kapott bakancsokat, cipőket és gyermekruhákat osztotta szét a város. A helybeli cipészekkel gyermekcipőket csináltatott, a szabókkal a kormánytól kapott szövetből ruhákat készítettett a város vezetése. A kiosztás nagy része karácsonyra megtörtént, de az egész tél folyamán adott a város kisebb tételekben. A szövetből készült fiú ruhákat húsvét előtt kapták meg a rászoruló, lányruhák nem érkeztek. A város az irgalmasnővérek elemi iskolájának adott kisebb pénzbeli segílyt, ezt használták fel lányruhákra és az ajándék lányruhákat osztotta ki a város. Nagy igény volt a gyermekruhákra. Az iskola gyerekek számára a legnépszerűbb ruhasegélyezést a cipésszűhely adta. Állandó munkájuk volt a cipészeknek, így 6 munkanélküli szegény cipésziparosnak is sikerült állandó munkát adnia a városnak.

Pénzbeli segílyt a szemérmes szegények segélyezésére korlátozódott, és csak egy alkalommal adott különösen méltányos esetben lakbér segílyt a város. A polgármester a pénzbeli segíly fogalma alá vonta a szellemi szükségmunkát, amelynek keretében a városházán intelligens, szegény fiataloknak adott munkát napi 2 pengő díjazásért.³⁹

Az inségakció adminisztrációja élén városi tisztviselők álltak. A szegénykatasztert pontosan vezették, előírásos pénztárkönyv és raktárkönyv állt rendelkezésre. A központi adminisztrációt egészítették ki a társadalmi egyesületek, pontosabban a nőegyesületek értékes munkája. Az akció elindulásakor a várost utcákra, kerületekre osztották fel és önkéntes munkában környezettanulmányokat, javaslatokat készítettek a nőegyesületek tagjai. Ez a munka fáradságos, kellemetlen és sokszor veszélyes is volt. A későbbiekben csak esetenként küldött ki a város terepszemlére meghatalmazottat, akik a kérelmek elbírálásánál segítettek. A város a nőegyesületektől kapott segílyt a panasznapokon is, amelyeken egyetlen alkalommal sem maradt 100 alatt az ügyfelek száma.

³⁹ A szellemi szükségmunkát hivatalokban, az adminisztráció területén végezték a szegény, de jól képzett munkanélküli veszprémi rászoruló. A szellemi szükségmunkát az 1930-as évek végéig fenntartotta és finanszírozta a város.

1933. február 18-án a Petőfi Színházban tartottak jótékonyági hangversenyt a honvédség tisztikarának szervezésében, amelynek teljes bevételét a tisztikar a helybeli szegénysorsú hadirokkantak, hadiárvák, hadiözvegyek és hadviseltek között kiosztandó ruházati segélyre fordította. Az akció keretében 54-en kaptak különféle ruházati segélyt, így kiosztásra került 39 pár bakancs, 19 db nadrág, 19 db ing és 3 pár cipő. Az adományokat április 13-án délelőtt – a húsvéti ünnepekre időzítve – az állomásparancsnokság osztotta ki, a honvédség és a városi hatóság képviselőinek jelenlétében. Az adományok kiosztását vitéz Kolozsváry László ezredes nyitotta meg. Dr. Berky Miklós polgármester a város nevében, Kenessey Pongrác főispán a kormány és a polgári hatóságok nevében mondott köszönetet a tisztikarnak. A kiosztott új ruhaneműket a munkanélküli ínséges iparosokkal készítették, ezzel is segítve a város iparát. A zászlóalj 1932. november 1-től 1933. március 31-ig naponta 19 ínségesnek (6 család) adott teljes ebédet, közülük 4 személy állandó ellátását a helyőrség tisztikarának pénzbeli adománya fedezte.⁴⁰

A polgármester mellett a segélyakciókat irányította és anyagilag is segítette dr. Rott Nándor veszprémi megyéspüspök, valamint a székeskáptalan és dr. Kenessey Pongrác főispán. Az akcióban nagy részt vállaltak a felekezeti egyesületek, társulatok: a Szociális Misszió Társulat, a Római Katolikus Egyházközség, a Református, Evangélikus és Izraelita Nőegylet, a Keresztény Tisztviselők Egyesülete, a Református és Evangélikus Leányegyesület, a Szent Ferenc III. rendje.

Utószó

A nagy gazdasági világválság megváltoztatta Veszprém város hétköznapijait. A veszprémiek nagy számban elvesztették munkahelyüket, megélhetésükhöz szükséges bevételi forrásukat. Sok család krízishelyzetbe került, amelyben csak külső segítségre számíhattak. Az állami és a városi segélyakciók, valamint a felekezeti és civil szegénygondozás jelentette számukra a túlélést. A közösség ereje mindig a nehéz helyzetekben mutatkozik meg. Az 1930-as években a város lakói megmutatták a segítségnyújtás és a szolidaritás összetartó erejét. A gazdag és szegény polgárok is adakoztak, a város lakossága kivette részét a szegényekért végzett munkában. A szegénység egy olyan lehetőség, amikor akinek több van adhat, akinek pedig nincs semmije, az elfogadhatja, amit adnak neki. Sok veszprémi polgár élt ezzel a lehetőséggel, ingyen, önkéntes alapon segítettek a közösség tagjain. Az egyén felelős a közösségért, és a közösség felelős a tagjaiért. Ez mutatkozik meg Veszprém város történetének ezen mozaikdarabjában is.

⁴⁰ CSISZÁR 2009. 14–15.; *Veszprémi Hírlap*, 1933. ápr 16., 9.

Mellékletek

Polgármesteri beszámoló a Szegényügyi Bizottságnak. A munkanélküliség enyhítésére irányuló költségirányzat tételeinek részletezése és indoklása:⁴¹

803 munkanélküli családfő 3178 családtag (beleértve a családfőt) dolgozik 6 hónapon át. Minden családtag után havonta egy napszámot számítva 2,50 pengő napszámmal. Az akció tartama alatt összesen 19.152 munkanap értéke 47.980 pengő. Az inségesek különböző városrendezési munkálatokat végeznek, amelyekre nézve a tervek már készen vannak. A városnak 28.000 munkanapot igénylő munkára van kész terve. Az akció elindításakor már határoztak arról, hogy a 2,50 pengő napszámot, milyen arányban adják ki lisztben, tüzelőben, ruházatban és készpénzben.

A felvett összeg kizárólag a munkaképtelen szegények támogatására szolgáló élelmiszercsomagok költsége, 230 család 5 hónapon át lisztet, burgonyát, zsírt, sót, babot, szappant kap összesen 7 pengő értékben.

Étkeztetési akció a munkaképtelen aggok részére. A népkonyhán levest, főzeléket, kenyeret, hetenként kétszer húst kapnak. Ugyancsak itt étkeztetik az átutazó szegényeket. Naponta 200 ebéd (tavaly ennél több is volt) 5 hónapon át, összesen 151 napon, adagonként 50 fillérrel számolva.

A Szent Vince Társulat napközi otthonának támogatása. A napközi otthonban szegénysorsú iskolás gyermekek kapnak ebédet. A város tüzelő és élelmiszer segéllyel támogatja az otthont. A tavalyi segélyezést emeltük fel a segélyezették számának arányában.

Szellemi szükségmunkások: 30 középiskolát és egyetemet végzett fiatal foglalkoztatása, összesen 2000 munkanapon át, napi 2 pengő díjazással.⁴²

Szemérmes szegények segélyezése: 52 család részére az 5 hónapon át havi 15 pengő segély (élelmiszer, tüzelő, lakbér, gyógyszer helyett) azonkívül az átutazó szegények részére utazási segély, vasúti jegyek.

Ruházati segély:

1. 480 pár gyermekcipő: 4800 Pengő
  2. 250 darab férfiruha: 2500 Pengő
  3. az iskolás gyermekek cipőjavító műhelyének költsége: 1700 Pengő
- Összesen: 9000 Pengő

A munkaképtelenek tüzelő segélye: 502 családnak 4 hónapon át havi 5 pengő értékben. Veszprém város 1931/32. évi inségenyhítő mozgalmának összesítő adatai⁴³

---

⁴¹ MNL VeML, V.173.f. Veszprém város polgármesterének a Szegényügyi Bizottságnak tartott beszámolójából részlet (1932. május 12.).

⁴² Lásd: BÓDY 2013. 131.

⁴³ MNL VeML, V.173.f. Kelt: Veszprém 1932. május 12.

Ínségbúza akció

A földművelésügyi miniszter által kiutalt ínségbúza mennyisége: 9 vagon
Ínségbúza támogatásban részesültek száma: 617 család (1922 fő)

Bevételek

Pénzbeli adományok összege: 692,88 Pengő
Természetbeni adományok értéke: 10.461,77 Pengő
A kormányzóne akciójából adományozott támogatás értéke: 400 Pengő
A Népjóléti Minisztérium által kiutalt támogatás összege: 17.200 Pengő
Törvényhatósági hozzájárulás: 2800 Pengő
Városi hozzájárulás: 12.431,90 Pengő
Folyószámlán kezelt bevételek kamata: 192,42 Pengő
Ínségbúzából nyert liszt értéke: 25.270,14 Pengő
Összes bevétel: 72.806,41 Pengő

Segélyezés

Segélyért jelentkezők száma: 1452 fő
Hány személy részesült segélyben: 1240 fő
a. munka ellenében: 654 fő
b. ellenszolgáltatás nélkül: 586 fő

Milyen értéket képviselt összesen a nyújtott

- a. pénzbeli támogatás: 4774 Pengő
- b. élelmiszer: 4557,25 Pengő
- c. tüzelőanyag: 8526,68 Pengő
- d. étkeztetési: 9078,14 Pengő
- e. ruházati: 9963,78 Pengő
- f. napközi otthonok fenntartása: 3223,54 Pengő
- g. egyéb támogatás, szellemi ínségmunka: 2424 Pengő

Összesen: 66.662,82 Pengő

Mérleg

Összes bevétel: 72.806,41 Pengő
Összes kiadás: 66.662,82 Pengő
Az akció befejezésével mutatkozó maradvány: 6143,59 Pengő

Veszprém város 1932/33. évi ínségnyhító mozgalmának összesítő adatai⁴⁴

I.

- a. A támogatásra szoruló személyek száma: 1422 család, 4495 fő
- b. munkanélküliek száma: 803 család, 3178 fő
- c. munkaképtelenek: 619 család, 1317 fő

II.

A munkanélküliség enyhítésére irányuló intézkedések és rendkívüli szegényügyi szükségletek költségelőirányzata

Kiadások

- a. szükségmunkák költségei: 50.000 Pengő
- b. Természetbeni támogatás költségei: 8000 Pengő
- c. Étkeztetési akció: 9100 Pengő
- d. Szent Vince Társulat napközi otthonához hozzájárulás
- e. szellemi szükségmunka: 4000 Pengő
- f. szemérmes és átutazó szegények pénzsegélye: 4000 Pengő
- g. ruházat, iskolás gyermekek cipőjavítása: 9000 Pengő
- h. tüzelő segély munkaképteleneknek: 10.000 Pengő

Összesen: 98.100 Pengő

1932/33. évi ínségakció tervezett költségei⁴⁵

Kiadások:

1. Népkonyha naponta 200 adag ebéd 5 hónapon át, egy adag 30 fillér, összesen: 9000 Pengő
2. Élelmijegyek: 230 család, 5 hónapon át minden hónapban 6 Pengő értékben: 6900 Pengő
3. Ruházat:
  - a. 400 pár gyermekcipő: 4000 Pengő
  - b. 150 darab gyermekruha: 1500 Pengő
  - c. női- és férfi selejtruhák, cipők: 1000 Pengő
  - d. 400 pár férficipő, bakancs, csizma selejt és új vegyesen: 4000 Pengő
  - e. iskolás gyermekek cipő javítása: 1600 Pengő
4. Tüzelő: 300 családnak 4 hónapon keresztül tüzelő biztosítása: 4800 Pengő
5. Szellemi szükségmunka: 5000 munkanap, állandóan alkalmazva 30 személy: 10.000 Pengő
6. Szegények pénzsegélye, egyéb pénzsegélyek: 4000 Pengő
7. A Szent Vince Társulat támogatása: 4000 Pengő

⁴⁴ MNL VeML, V.173.f. Kelt: Veszprém, 1932. szeptember 19.

⁴⁵ MNL VeML, V.173.f. Kelt: Veszprém, 1932. október 27.

Segélyezésre összesen: 50.800 Pengő

Munkáltatás: 650 család átlagosan 3 személy után élelemért dolgozik havonta 2600 napot, tüzelőért 2 napot: 1300 nap, összesen: 3900 napot

6 hónapon át 23.400 napot, fejenként 1,50 Pengőért: 35.100 Pengő

Kiadások összesítve: 85.900 Pengő

Bevételek:

1. Maradvány a tavalyi akcióból: 6343,90 Pengő
2. Általános kereseti adóból inségjárulék: 27.835,46 Pengő
3. Jövedelmi adóból inségjárulék: 11.008,22 Pengő
4. Társulati adóból inségjárulék: 2783,18 Pengő

Adóból összesen: 41.626,86 Pengő

a. Városi hozzájárulás: 15.000 Pengő

b. Adományokból: 5000 Pengő

c. Állami hozzájárulás: 210,949/1932. XII. B.M. rendelet szerint: 10.000 Pengő

Összesen: 77.970,76 Pengő

Mérleg:

Várható kiadások: 85.900 Pengő

Várható bevételek: 77.970,76 Pengő

Hiány: 7929,24 Pengő

Az inségakcióban az összes segélyezett családok száma 1257 volt, 4413 személylyel. A népkonyhán 1932. november 20-tól 1933. március 31-ig 25.183 ebédet osztottak ki. Ebben az időben havonta 534 külön élelmiszeradagot adtak ki. Ruhaneműből készítettek és kiosztottak 302 pár gyermekcipőt és 80 db gyermeköltönyt, 91 pár férfi lábbelit (bakancsot és csizmát) és 36 db férfiruhát. Ezen kívül több gyűjtésből származó használt ruhaneműt is kiosztottak. Tüzelőanyagot (200 kg fát) adtak ki 1074 munkaképtelennek és 753 munkaképes egyénnek. A város cipőjavító műhelyében, ahol munkanélküli iparosokat foglalkoztattak, összesen 1543 pár szegény iskolás gyermekcipőt javították meg. Inségmunkát november óta, havonként váltva, családtagjaik számának aránya szerint, átlagosan 80-100 munkás dolgozhatott 1,50 pengő napidíj ellenében, amiből 80 fillér készpénz, 2 kg liszt pedig természetbeni fizetés volt. Szellemi szükségmunkást, felváltva, összesen 78 személyt alkalmaztak. A Szent Vince Otthonban naponként közel 200 szegény gyermek kapott ebédet.⁴⁶

⁴⁶ CSISZÁR 2009. 11–12.; *Veszprémi Hírlap*, 1933. ápr. 14. 6.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

- MNL VeML: Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára
V.173.f.: Veszprém város polgármesterének iratai, Vegyes iratok és nyilvántartások
V.173.b.: Veszprém város polgármesterének iratai, Általános iratok

IRODALMI HIVATKOZÁSOK

- BALOGH-EBNER Márton (2018): *Szegények és szegénység az 1930-as évek Magyarországnán*. In: Történelmi útvesszők II, György Sándor–Hajnáczy Tamás–Kanyó Ferenc (szerk.), Budapest. 275–297.
- BÓDY Zsombor (2013): *Magyarország társadalomtörténete a két világháború között*. PPKE BTK egyetemi jegyzet, Budapest. https://btk.ppke.hu/uploads/articles/4090/file/body_zsombor-magyarorszag_tarsadalomtortenete_a_ket_vilaghaboru_kozott.pdf (Letöltés ideje: 2020. márc. 18).
- CSISZÁR Miklós szerk. (2009): *Veszprém a világválság éveiben 1929–1935*. Veszprém.
- FERGE Zsuzsa (1986): *Fejezetek a magyar szegénypolitika történetéből*. Budapest.
- GYÁNI Gábor (2008): *Szociálpolitika és jótékonyosság a két világháború közötti Magyarországon*. In: Szociális kérdések és mozgalmak Magyarországon (1919–1945). Szilágyi Csaba (szerk.), Budapest. 11–23.
- GYÁNI Gábor–KÖVÉR György (2003): *Magyarország társadalomtörténete. A reformkortól a második világháborúig*. Budapest. 189–391.
- KÓSZÓ Krisztina (2002): *Szegények és gondozóik. Szegénygondozás a két világháború közötti Magyarországon*. Szeged.
<http://www.bibl.u-szeged.hu/porta/szint/tarsad/szocio/szegeny/szegeny.htm#4> (Letöltés ideje: 2020. máj. 22).
- NÉMETH István szerk. (2006): *20. századi egyetemes történet. I. Európa*. Budapest. 73–203.
- ROMSICS Ignác (2017): *Magyarország története*. Budapest. 403–422.
- ROMSICS Ignác (2010a): *Magyarország története a XX. Században*. Budapest. 151–252.
- ROMSICS Ignác (2010b): *A 20. századi Magyarország*. In: Magyarország története. Romsics Ignác (főszerk.). Budapest. 789–844.
- SALAMON Konrád (2011): *A rövid 20. század (1914 – 1991)*. In: Világtörténet. Salamon Konrád (főszerk.). Budapest. 962–1000.
- VARGA Béla főszerk. (1998): *Veszprém Megyei Életrajzi Lexikon*. Veszprém.